

ISSN 1392-0456 (Print)
ISSN 2029-7181 (Online)
<https://doi.org/10.15823/istorija.2026.142.6>

Istorija / History

2026, t. 142, Nr. 2, p. 119–124 / Vol. 142, No. 2, pp. 119–124, 2026

VYTAUTO
DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

Ignoto Grubinsko dienoraštis: pasakojimas apie modernaus individo radimąsi

The Diary of Ignotas Grubinskas: the Emergence of the Modern Individual

Dr. Gitana Vanagaite

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, V. Putvinskio g. 23, Kaunas, Lietuva
El. p. gitana.vanagaite@vdu.lt
Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, V. Putvinskio str. 23, Kaunas, Lithuania
E-mail: gitana.vanagaite@vdu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-6985-4413>

Ignoto Grubinsko dienoraštis. Sudarytoja, redaktorė ir komentarų autorė Asta Miltenytė. Įvadinių straipsnių autoriai Juozas Skirius ir Giedrius Subačius. Vilnius: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2025, 278 p.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro išleistas lietuviškai rašytas carinės armijos kareivio Ignoto Grubinsko dienoraštis, apimantis aštuonis 1893 metų mėnesius, tęsia šios bibliotekos dokumentinio paveldo publikacijų seriją „Iš Nacionalinės bibliotekos archyvų“, skirtą bibliotekoje saugomų egodokumentų sklaidai ir tyrimams. I. Grubinsko dienoraštis – naujas ir reikšmingas šaltinis šiuolaikinėje humanitarikoje vis populiarėjantiems egodokumentikos ir kasdienybės istorijos, arba mikroistorijos, tyrimams. Kasdienybės istorijos tyrimų kryptis remiasi prielaida, kad kiekviename žmogaus veiksmo glūdi istorinio laiko suvoikimas, todėl dėmesį telkia į individualias patirties formas ir kasdienės istorinės sąmonės

Copyright © 2026. Gitana Vanagaite. Published by Vytautas Magnus University, Lithuania. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

raišką, siekiant rekonstruoti praeitį ne tik per didžiuosius procesus, bet ir per socialines, ekonomines ir buitines realijas.

Ryškesniausiai kasdienybės patirtys skleidžiasi egodokumentikoje, arba autobiografinėje raštijoje. Žmogus, nusprendęs papasakoti savo asmenines (privačias) patirtis bet kokiame žanro autobiografiniame pasakojime, ne tik jas atkuria ar sukuria, bet ir paverčia viešomis, socialiai reikšmingomis. Be to, per rašytinį pasakojimą dažnai chaotiškam, atsitiktinų pilnam gyvenimui suteikiama tvarka ir vientisumas. Todėl kasdienybės istorijos tyrimai neišvengiamai įgauna daugiakryptį ir tarpdisciplininį pobūdį, nes individualios patirties pasakojimuose skleidžiasi istoriniai, kultūriniai, kalbiniai, socialiniai ir kitokie gyvenamos epochos aspektai.

Pastaraisiais metais išleista ypač daug kasdienybės istorijos tyrimams parankių XIX amžiaus autobiografinių tekstų, kurie laikytini ne tik papildomu istorinių duomenų šaltiniu, bet ir galimybe pamatyti šį laikotarpį ne vien per apibendrinančius makroistorinius tyrimus, bet ir per kasdienio gyvenimo patirtis, pasirinkimus bei individualias pažiūras. Šią tendenciją liudija tiek nauji, tiek pakartotiniai leidiniai, papildyti jau publikuotų tekstų leidimai. Pavyzdžiui, Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka pastaraisiais metais išleido net kelis su XIX a. besisiekiančius egodokumentikos šaltinius: Edvardo Čapskio „Sibiriečio atsiminimai“, „Jokūbo Geištoro atsiminimai, 1857–1865“, Zigmo Toliušio „Atsiminimai ir apybraižos. Gyvenimo kelio pradžia (1889–1921)“, o Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas 2026 m. pakartotinai išleido papildytą ir pataisytą Stanislovo Moravskio atsiminimų leidimą „Keleri mano jaunystės metai Vilniuje: atsiskyrėlio atsiminimai (1818–1825)“. Visos šios publikacijos verstos iš lenkų kalbos, kuri XIX a. siejosi su bajoriškuoju išsilavinusios visuomenės sluoksniu.

Aptariamas carinės armijos kareivio I. Grubinsko 1893 m. sausio–rugpjūčio mėnesius apimantis dienoraštis išsiskiria tuo, kad buvo rašytas lietuviškai. Taigi reprezentuoja retai egodokumentikoje fiksuotą žemesniojo, valstietiškojo, socialinio sluoksnio istorinę sąmonę ir mentalitetą. I. Grubinskas buvo valstietis, įgijęs tik pradinį išsilavinimą, o dienoraštį rašė lietuviškos spaudos draudimo metais, todėl jo vertė susijusi ne tik su šaltinio retumu, bet ir jo turiniu, atskleidžiančiu tarnybą baigiančio kareivio rūpestį ateitimi, jo kasdienybę, savišvietos siekį ir lietuviškos tapatybės formavimosi procesus carinės Rusijos imperijoje. Tad šis leidinys ne tik papildė egodokumentikos lauką nauju šaltiniu, bet ir reikšmingai išplėčia jį, nes apie kasdienybės patirtis ir istorinę savivoką pasakojama iš žemesniojo socialinio sluoksnio atskaitos taško.

Publikaciją sudaro keli tarpusavyje susiję, tačiau skirtingoms tyrimo perspektyvoms atstovaujantys segmentai. Pirmiausia pateikiamas istoriko Juozo Skiriaus įvadinis straipsnis, kuriame rekonstruojamas Ignato Grubinsko biografinis kontekstas, aptariamos dienoraščio atsiradimo aplinkybės ir plačiau apžvelgiama XIX a. pabaigos politinė, socialinė bei kultūrinė situacija. Greta jo publikuojamas kalbininko Giedriaus Subačiaus tyrimas, analizuojantis dienoraščio kalbą, rašybą ir santykį su besiformuojančia bendrine lietuvių kalba.

Dienoraštis publikuojamas perrašo forma. Leidinio pradžioje spausdinamas to meto Kauno miesto žemėlapis, pateikiamos dienoraščio faksimilės, komentarai ir autoriaus rankraštinio laikraštėlio „Kauniškis“ tekstai. Šie elementai praplečia dienoraščio skaitymo kontekstą, leidžia susidaryti išsamesnį vaizdą apie skirtingas rašymo praktikas ir tiksliau lokalizuoti aprašomas patirtis. Svarbu paminėti ir leidinio sudarytojos Astos Miltenytės sprendimą įdėti I. Grubinsko straipsnelio „Vabalnykai“, publikuoto 1893 m. balandžio mėnesį nelegaliai leistame laikraštyje „*Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*“, faksimilę. Ji patvirtina dienoraštyje fiksuotas platesnes kultūrinės autoriaus ambicijas ir drąsą rašyti į draudžiamus laikraščius, taip pat leidžia palyginti privataus ir viešo kalbėjimo raiškos skirtumus. Visi šie sudarytojos pasirinkimai rodo siekį parengti dienoraštį ne tik kaip istorinio šaltinio publikaciją, bet ir kaip platesnį kultūros tyrimams svarbų leidinį, atvirą įvairioms skirtingų disciplinų analitinėms prieigoms.

Leidinio įvadiniam straipsnyje J. Skirius išsamiai nusako tiek I. Grubinsko biografinį kontekstą, tiek platesnę XIX a. pabaigos socialinę ir kultūrinę aplinką. Aptariami pagrindiniai laikotarpio procesai: baudžiavos panaikinimas, visuomenės modernėjimas, inteligentijos formavimasis, carinės kariuomenės struktūra ir lietuvių padėtis joje. Taip dienoraštis nuosekliai įrašomas į platesnį istorinių procesų lauką, skaitytojui sudaroma galimybė suvokti jį ne kaip izoliuotą liudijimą, bet kaip tam tikros epochos patirties fragmentą. Natūralu, kad platesnio istorinio-kultūrinio konteksto pristatymas yra labiau apibendrinamojo pobūdžio ir iš esmės atkartoja nusistovėjusį XIX a. Lietuvos istorijos naratyvą. Galbūt todėl J. Skirius įvade dienoraštis dažniau funkcionuoja kaip iliustracinė medžiaga, o ne kaip analizę generuojantis šaltinis. Atskiros pagyrimo nusipelno J. Skirius pastangos rekonstruoti I. Grubinsko biografiją, siekis rasti patikimų duomenų apie jo tolesnį likimą, jau baigus tarnybą kariuomenėje, gal ir eventualią emigraciją į Ameriką ir pan.

Greta platesnio, faktografinio pobūdžio istorinio konteksto kiek kitokią, labiau į patį tekstą orientuotą prieigą siūlo G. Subačius. Tiesa, jo analizės kryptį iš esmės diktuoja pati medžiaga: dienoraščio kalba ir jos nevienalytiškumas. Jo straipsnyje I. Grubinsko tekstas tampa nuoseklios lingvistinės analizės objektu: rekonstruojami šnekamosios ir besiformuojančios bendrinės kalbos santykiai, aptariami fonetiniai, morfologiniai ir ortografiniai variantai, o jų kaita parodoma pasitelkiant lenteles ir paralelines tekstų ištraukas. Tokia mikrolygmens analizė leidžia atskleisti ne tik kalbos formų įvairovę, bet ir paties dienoraščio autoriaus santykį su kalba – jo pastangas orientuotis tarp skirtingų kalbinių normų, o kai kuriais atvejais ir sąmoningai išbandyti skirtingus kalbinius režimus. G. Subačius dienoraščio kalbą analizuoja kaip dinamišką kalbinės savivokos dokumentą, kuriame fiksuotos ne vien „netaisyklingos“ ar pereinamosios formos, bet ir aktyvus kalbos pasirinkimų bei jų refleksijos procesas. Vis dėlto nors lingvistinė analizė yra nuosekli ir metodologiškai aiški, ji tik iš dalies susiejama su platesniu kultūriniu ir istoriniu kontekstu, aptariamam pirmame leidinio įvade. Dėl to atrodo, kad leidinio įvadinės dalys funkcionuoja veikiau greta viena kitos, nei sudaro tarpusavyje glaudžiai susijusią interpretacinę visumą.

Sudarytojos Astos Miltenytės žodis „*Diennikio* skaitytoji“ atskleidžia vieną svarbiausių leidinio stiprybių – kruopštų ir skaidriai artikuliuotą tekstologinį parengimą. Jame aiškiai pristatomi perrašo principai, paaiškinamas įvairių redakcinių ženklų vartojimas, susijęs su išlaikyta originalia autoriaus kalba, o galimas rašysenos interpretavimo abejones papildo pateiktos dienoraščio ir „Kauniškio“ faksimilės. Taip skaitytoji sudaromos sąlygos ne tik skaityti perrašytą tekstą, bet ir prireikus pasitikrinti redakcinius sprendimus pačiame rankraštyje. Svarbu paminėti ir iš kruopščiai parengtų dienoraščio komentarų ryškėjantį suinteresuotą parengėjos santykį su publikuojamu tekstu. Komentarai pasižymi dėmesiu faktams, siekiu identifikuoti I. Grubinsko lankytų objektų adresus, pavyzdžiui, nurodoma, kur veikė turkų duonos kepykla, paaiškinama, kaip turkai atsirado Kaune (liko po Rusijos ir Turkijos karo). Taip pat iš komentarų skaitytojas gali sužinoti, kokie knygynai veikė XIX a. pabaigos Kaune, kur buvo Ptašeko knygynas, iš kurio I. Grubinskas dažnai pirkto ir skolinosi knygas. Tokie komentarai ne tik suteikia faktinės informacijos, bet ir leidžia pajusti profesinį bei žmogiškąjį sudarytojos interesą: į dienoraštį žvelgiama ne kaip į anoniminį šaltinį, bet kaip į individualų, dėmesio vertą pasakojimą.

Šis tekstologinis ir komentavimo nuoseklumas reikšmingai prisideda prie leidinio patikimumo ir siejasi tiek su G. Subačiaus atlikta dienoraščio kalbine analize, tiek su J. Skiriaus įvadiniame straipsnyje pateikta platesne istorine perspektyva, nes leidžia skaitytoji susieti skirtingus – mikro- ir makroanalizės lygmenis. Tiesa, šios sąsajos nei įvadiniuose skyriuose, nei sudarytojos žodyje nėra aiškiau artikuliuotos, bet atsiskleidžia jau skaitant.

Verta atskirai aptarti I. Grubinsko dienoraštį kaip šaltinį. Jis reikšmingas ne tik kaip kasdienybės ar karinės tarnybos liudijimas, bet ir kaip individualios savivokos dokumentas, atskleidžiantis modernaus individo formavimąsi, valstiečio profesines galimybes, kultūrinės saviugdės ir brandos procesus. Neatsitiktinai dienoraštis pradedamas sausio 1 dieną – tai laiko riba, kuri ir šiandien tebesiejama su ateities planų sudarymu ir refleksija. Ateities klausimas dienoraščio autoriui aktualus ir todėl, kad tais metais, t. y. 1893-iaisiais, jis baigs karinę tarnybą. Rūpestis dėl ateities dienoraščiui suteikia aiškią refleksinę kryptį: jo įrašai ne tik fiksuoja dienos įvykius, bet ir tampa gyvenimo persvarstymo bei ateities projektavimo aktu: „Ką man žadi suteikti per szios metus? Ar liudnas skausus ar szirdės linksmybes? [...] Ar pabaigsių laimingai kareiviszką tarnystę ir ar isipildis mano uzmanimai?“ (p. 38). Skaitant dienoraštį, pirmiausia į akis krinta autoriaus racionalus ir nuosekliai reflektuojamas santykis su savimi bei aplinka. Jo tekstas grindžiamas ne tiek spontaniškų išgyvenimų registravimu (nors esama ir tokių reakcijų), kiek nuolatine savianalize ir argumentuotu svarstymu apie gyvenimo pasirinkimus. Dienoraštyje nuosekliai kartojasi naudos kategorija – mokslas, darbas, saviugda vertinami pagal jų reikšmę ne tik pačiam autoriui, bet ir jo artimiesiems bei tėvynei: „Reikia žinoti kad jagu asz darysiu taip kaip man rodo razuas ir zinios pasimtos isz skaitio knygų tai asz ant savo lūos privalas esu ziureti isz trijų pusių: kad atneszczia naudą sav, ano szejmynai – (tai yra gimine: broliu ir seserei) ir tėvynei“ (p. 39). Toks mąstymo modelis gali būti siejamas su I. Grubinskui svarbiomis krikščioniškomis nuostatomis,

bet gali būti perimtas ir iš pozityvizmo nuostatų, su kuriomis jis galėjo susipažinti per įvairią lektūrą, nes XIX a. pabaigoje jo idėjos darėsi vis populiareesnės Lietuvoje.

Šį racionalų santykį su gyvenimo įvykiais ir pasirinkimais papildė nuolat besikartojanti valingos pastangos nuostata, kad asmeninė pažanga priklauso nuo atkaklumo ir disciplinos: „Reikia tikrai nenuleisti rankų prie piro nepasisiekti“ (p. 40). Valingai palaikoma disciplinos ir geresnio išsilavinimo nuostata ryški kelis kartus dienoraštyje pasikartojančiuose ateities svarstymuose, ką veikti ir kuo būti baigus tarnybą: kunigu, prekeiviu, rašytoju ar ūkininku. Autorius detaliai analizuoja visas šias galimybes, pateikdamas racionalius „už“ ir „prieš“ argumentus.

Ne mažiau svarbus I. Grubinsko santykis su lietuvių kalba bei tautine savivoka. Dienoraštyje fiksuojamas ne tik kalbinės praktikos nevienalytiškumas, bet ir atvirai išsakomas rūpestis lietuvių kalbos vartojimu bei jos vieta kasdieniame gyvenime. Autorius kritiškai vertina aplinkinių nenorą kalbėti lietuviškai, jį skaudina, kad lietuvių kalba laikoma menkesne. I. Grubinsko fiksuoti lietuvių kalbos niekinimo momentai aptariami J. Skiriaus įvadiniame žodyje, tačiau norėtusi atkreipti dėmesį į lietuvių kalbos padėtį I. Grubinsko dažnai lankytoje bažnyčioje: beveik po kiekvieno apsilankymo minima, kad lietuviškas pamokslas buvo trumpesnis, sakomas tyliai ir kitiems triukšmaujant, nes jį pradėjus sakyti su lenkų kalba besitapatinanti maldininkų dalis paprastai pradeda išsėdinti iš bažnyčios. Todėl gana tipiška dienoraštyje išsprūstanti aimana: „O Dieve! ar pazvelgsi akių ant paniekinto Lietuvio! Suskrupo man szirdys, *asz* nuvejau į galą baznyczios ir kalbejau uzdūtus per pamokslą poterius“ (p. 56) tarytum patvirtina makroistorijos teiginius apie XIX a. pabaigoje prasidėjusį tautinį judėjimą, kuriam teko susigrumti su itin stipria nuostata, pagal kurią kultūra, išsiauklėjimas buvo tapatinami su lenkiškumu. Tad lietuvių kalba dienoraštyje iškyla ne tiek kaip komunikacijos priemonė, bet kaip savasties ir orumo esmė. Ji laikoma tapatybės dalimi, tarytum patvirtinant, kad pirmojo lietuviško laikraščio „Aušra“ kova už lietuvių kalbą nebuvo veltui. Neatsitiktinai šalia pasipiktinimo atsiranda ir emociškai patiriami artumo momentai, kai kalba tampa bendruomeniškumo su savo gentimi išgyvenimu: „[...] malonu buvo klausytesi kaip zmoneles sznekucziavo pamileta man kalbele. Jaucziau savi smagu tarp savųjų. O! kaip man miela pasirode tada savo prigimtyne: kalba ir szalele“ (p. 56).

Taip dienoraštis atskleidžia nuolatinę įtampą tarp patiriamo kultūrinio pažeminimo ir sąmoningo siekio jį įveikti. Autoriaus bandymai rašyti, versti ar net eiliuoti lietuviškai liudija ne tik asmeninės saviugdos poreikį, bet ir aktyvų dalyvavimą lietuvių kalbos kūrimo bei įtvirtinimo procese. Ši laikysena leidžia dienoraštį skaityti tiek kaip individualų tekstą, tiek kaip modernėjančios tautinės savimonės formavimosi liudijimą. Taip I. Grubinsko dienoraštyje ne tik paliudijami privataus gyvenimo epizodai, bet dėl nuolatinio jų apmąstymo jie įgyja platesnę, socialiai reikšmingą formą. Ypač reikšminga, kad autorius ne tik fiksuoja įvykius, bet ir juos interpretuoja, vertina ir įtraukia į savo svarstymus apie ateitį, kalbą ar bendruomenę. Todėl dienoraštis laikytinas erdve, kurioje individualumas ir viešumas ne priešpriešinami, bet nuolat susisieja ir vienas kitą formuoja. Svarbu ir tai, kad viešos / privačios sferų susilieėjimas nėra vienakryptis:

individualios patirtys nepraranda konkretumo, bet įgyja bendresnį, iš istoriografijos jau atpažįstamą pavidalą, o bendresnės reikšmės savo ruožtu internalizuojamos kaip asmeninės.

Kartu I. Grubinsko dienoraštis skatina dar kartą grįžti prie istorinio pažinimo pobūdžio. Dienoraštis veikia ne tik kaip praeities liudijimas, bet ypač kaip dabartyje skaitomas dokumentas, kuris ne tiek suteikia tiesioginę prieigą prie praeities, kiek parodo, jog istoriko santykis su ja visada yra tarpininkaujamas tekstų. Šiuo požiūriu I. Grubinsko dienoraštis atskleidžia ne tik XIX a. pabaigos patirtis, bet ir pačios tokios patirties rekonstravimo sąlygotumą.

Apibendrinant galima dar kartą akcentuoti, kad I. Grubinsko dienoraščio publikacija yra kruopščiai parengtas ir savo struktūra gerai apgalvotas egodokumentikos leidinys. Jo stiprybė – tekstologinis tikslumas ir dėmesys pačiam tekstui, o leidinio sandara suteikia galimybę į dienoraštį pažvelgti iš skirtingų perspektyvų: J. Skiriaus įvadas įrašo dienoraštį į platesnį istorinių procesų lauką, o G. Subačiaus analizė leidžia matyti jo kalbinę dinamiką.

Svarbiausia vis dėlto yra pats dienoraštis, kuris atskleidžia jo autorių buvus brandžiu, sąmoningu ir refleksyviu žmogumi. Dienoraštyje nuolat pinasi racionalus ateities planavimas, nuolat kartojama iš krikščioniškosios ir, tikėtina, pozityvistinės tradicijos perimta naudos sau, šeimai ir tėvynei samprata, atkaklumo ir disciplinos nuostatos bei skausmingai išgyvenamas santykis su žeminama lietuvių kalba. Leidinys vertingas ne vien kaip istorinis šaltinis, bet ir kaip pasakojimas, leidžiantis iš arti pamatyti, kaip XIX a. pabaigoje radosi modernus, tautiškai susipratęs, iš valstiečių socialinio sluoksnio kilęs individas.